

ارزیابی و مقایسه شاخص‌های رویه‌ای و محتوایی توسعه پایدار

در مناطق ۷ و ۲۲ تهران

مهسا حاجی محمودی^۱

ناصر برک پور^۲

پویان شهابیان^{۳*}

shahabian@iauctb.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۹۵/۳/۲۶

تاریخ دریافت: ۹۳/۷/۲۲

چکیده

زمینه و هدف: رشد روزافزون جمعیت و در پی آن بحران‌های روبه‌تزايد زندگی شهری، اصل توسعه پایدار را بیش از پیش در کانون توجه قرار می‌دهد، ضمن آن که مشاهده عدم تعادل‌ها در زندگی شهری نشان از عدم تحقق شاخص‌های پایداری دارد. آن چه که در اغلب نگرش‌ها و روش‌های ارزیابی پایداری دیده می‌شود، توجه صرف به ابعاد محتوایی یعنی شاخص‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی است. اما در بسیاری از جوامع با وجود منابع غنی و کیفیت بالای زیست‌محیطی و هم‌چنین سطح مطلوب اجتماعی و اقتصادی باز هم شاهد ناکامی‌ها و کمبودهایی در دستیابی به اهداف توسعه پایدار بوده‌ایم. لذا به نظر می‌رسد، بازبینی مجدد ابعاد و شاخص‌های پایداری و جامع‌نگری بیش‌تر در این زمینه، بتواند راهکاری تازه پیش روی جوامع بگشاید. هدف این مقاله، ارزیابی پایداری توسعه شهری در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران با رویکردی متفاوت و با در نظرگیری ابعاد و جوانب پایداری در دو بخش محتوایی و رویه‌ای است. بخش محتوایی شامل شاخص‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی است که در واقع این شاخص‌ها در بطن جامعه بوده و وابسته به عوامل دیگری در جامعه تغییر می‌کنند و متأثر از سیاست‌های توسعه پایدار هستند. گروه دیگر شاخص‌ها که اغلب در ارزیابی توسعه پایدار مورد غفلت واقع شده‌اند گروه شاخص‌های رویه‌ای هستند که در واقع متشکل از مجموعه شاخص‌هایی بوده که به صورت مستقل عمل کرده و مبین فرایند سیاست‌ها در یک جامعه می‌باشند.

روش بررسی: در این زمینه از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی، مشاهدات میدانی، پرسش‌نامه و مصاحبه استفاده شده و داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم افزار SPSS و روش‌های آماری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند.

۱- کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر، تهران

۲- استاد گروه شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران

۳- استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران * (مسئول مکاتبات)

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، منطقه ۲۲ از نظر هر دو گروه شاخص‌های محتوایی و رویه‌ای نسبت به منطقه ۷ در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: منطقه ۲۲ با برخورداری از سرمایه‌گذاری‌های نسبتاً گسترده مدیریت محلی (شهرداری منطقه) در زمینه توسعه پایدار به پشتیبانی از ظرفیت‌های موجود منطقه پرداخته و لذا علاوه بر ارتقاء سطح کیفی مدیریت و حکومت محلی در منطقه، ظرفیت-سازی‌های گوناگون و در نتیجه ارتقاء سطح جامعه مدنی را سبب گردیده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، ارزیابی پایداری، شاخص‌های محتوایی، شاخص‌های رویه‌ای، جامعه مدنی، حکومت محلی، مناطق ۷ و ۲۲ تهران.

Evaluation and comparison of procedural and substantive indexes for sustainable development in Districts 7 and 22 of Tehran

Mahsa Hajimahmoudi¹

Naser Barakpour²

Pooyan Shahabian^{3*}

shahabian@iauctb.ac.ir

Admission Date: June 15, 2016

Date Received: October 14, 2014

Abstract

Background and Objective: Population increases day to day and causes some difficulties which are more noticeable, especially in urban areas such as Tehran as one of the most populated cities in the world. Nowadays, these difficulties highlights the role of sustainable development. Needless to say, inequality in urban life is sign of failure in fulfilling of sustainability development. Based on multidimensional features of sustainable development paradigms and existence of different attitudes, it is difficult to have a perfect and multidimensional consensus in this field. Different attitudes and evaluation of sustainability methods signify the substantive dimensional issues such as environmental, social and economic features. In many societies, despite the resources, high-quality environment and high rate of social and economic features, failure in reaching sustainable development goals can be observed. Thus, it seems that investigation of of dimensions and indexes of sustainability and holistic attitude in this field can provide a new attitude towards societies. Attaining sustainability in this field needs a holistic cognition of the existing condition of the society for planning and giving strategies to reach advance rate of sustainable development in society. The aim of this study is to investigate the sustainability of urban life in Districts 7 and 22 of Tehran municipality with different attitudes by considering dimensions of sustainability in terms of substantive and procedural criteria. Substantive criterion includes environmental, social and economic indexes and these features not only exist in deep layers of society but also can change according to other conditions and are affected by sustainable development policy. Another criterion which is normally ignored in the evaluation of sustainable development, is procedural index which is formed by the indexes acting independently as a political process in society.

Method: In this regard, library and ocumentary studies, field observation, questionnaire and interviews were employed. The collected were analyzed by SPSS software and statistical method.

Findings: The results show that District 22 is better in terms of both procedural and substantive indexes compared to District 7.

Conclusion: Analyses show that District 22 not only receive high amount of investment in sustainable development by the local government (district municipality) but also supports some capacities which exist in the region. In addition to heightening the quality of management and local government, this district creates new capacities and helps in increasing the level of society.

Keywords: Sustainable development, Sustainability evaluation, Substantive Index, Procedural Index, Civil society, Local government, District s7 and 22 of Tehran

1- Master of Urban Planning, Tehran University of Art, Tehran, Iran

2- Professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Tehran University of Art, Tehran, Iran

3- Assistant Professor, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran*(Corresponding Author)

مقدمه

آوردن ضریب آلفای کرونباخ در نرم افزار SPSS بررسی شده و عدد حاصل، پایایی کافی پرسش نامه را تأیید می کند.

- پیشینه نظری تحقیق

- حکم روایی و ضرورت آن در تحقق توسعه پایدار

کریست و واربرتون (2001) استدلال می کنند که حکم روایی خوب، امری ضروری و اساسی برای پایداری است: "محرک اساسی توسعه پایدار باید بحث و استدلال دموکراتیک باشد - یعنی تصمیمات حاصل شده از طریق مباحثه باز و عمومی، و اتفاق نظر بر اساس اهداف مشترک و اعتماد. توسعه پایدار به نوعی دموکراسی نمایندگی نیاز دارد که پرتحرک و مورد اعتماد نیز باشد؛ هم چنین شکل های جدید دموکراسی مشارکتی که می تواند تعهد بیش تری را در شهروندان برای ایجاد جهانی بهتر شکل دهد، به عنوان مکملی برای دموکراسی نمایندگی ضروری است." این دو نویسنده استدلال می کنند که اگر قرار است دستور کار پایداری اجرا شود، آن گاه تجدید حیات اعتماد به نهادهای عمومی و نوسازی دموکراسی محلی ضروری خواهد بود (۱). در واقع حکم روایی عبارت است از مجموع تعاملاتی که بر اساس آن، کنش گران بخش عمومی (سرمایه نهادی) و هم چنین بخش خصوصی (سرمایه اجتماعی) در تلاش (ظرفیت سازی) برای حل مشکلات اجتماعی و یا ایجاد فرصت های اجتماعی به مشارکت می پردازند. لذا تحقق حکم روایی خوب که لازمه تحقق توسعه پایدار است، نیازمند تعامل و ارتباط متقابل این سه رکن می باشد.

ماهیت چند بعدی پارادایم توسعه پایدار و وجود نگرش های مختلف به آن، رسیدن به اجماع کامل و همه جانبه در این زمینه را با پیچیدگی هایی مواجه می سازد. در این تحقیق سعی شده است، ارزیابی پایداری به شیوه ای که تاکنون کم تر مورد توجه قرار گرفته صورت گیرد و در این میان باب ابعادی تازه در ارزیابی توسعه پایدار گشوده شود. لذا ضمن نگاهی گذرا در مفهوم پایداری، به بررسی لزوم در نظرگیری ابعاد سیاستی و رویه ای به عنوان پشتیبان سیاست های توسعه پایدار پرداخته شده و بعد از معرفی شاخص ها در دو گروه محتوایی و رویه ای، ارزیابی پایداری توسعه در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران صورت گرفته است.

- روشناسی

تحقیق حاضر از لحاظ هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از منظر نحوه جمع آوری داده ها، در زمره تحقیقات پیمایشی قرار می گیرد. داده های مورد بررسی در انجام این پژوهش در دو گروه جای می گیرند. گروه اول داده ها که در مجموع شاخص های محتوایی را تشکیل می دهند، از طریق آمار و اطلاعات موجود از جمله سرشماری نفوس و مسکن، طرح های اسنادی و سایر منابع اطلاعاتی (شهرداری و سازمان های وابسته) به دست آمده است. گروه دوم داده ها که شاخص های رویه ای را تشکیل می دهند از طریق پرسش نامه از شهروندان و یا مصاحبه با مسوولین شهری به دست آمده اند. صحت روایی پرسش نامه تهیه شده برای شهروندان از طریق روش روایی صوری مورد بررسی قرار گرفته و پایایی پرسش نامه نیز بعد از به دست

جدول ۱- سناریوهای برای شیوه های متفاوت حکم روایی و تأثیر آن ها بر نتیجه سیاست توسعه پایدار

Table 1. Scenarios for different governance practices and their impact on the outcome of sustainable development policy

ظرفیت نهادی برای توسعه پایدار		
پایین تر	بالا تر	ظرفیت اجتماعی برای توسعه پایدار
۴- اداره داوطلبانه (موفقیت پایین در سیاست های توسعه پایدار)	۱- اداره پویا (موفقیت بالا در سیاست های توسعه پایدار)	بالا تر
۳- حکومت منفعل (شکست سیاست های توسعه پایدار)	۲- حکومت فعال (موفقیت متوسط سیاست توسعه پایدار)	پایین تر

-سنجش توسعه پایدار

پایداری است. کمپل (۱۹۹۶) مسیرهای دستیابی به توسعه پایدار

چارچوب های مختلفی برای سنجش توسعه پایدار قابل تصور است. گسترده ترین چارچوب از نظر کاربرد، مبتنی بر ابعاد

تحقیقات صورت گرفته، مجموعه‌های متنوعی از شاخص‌ها توسط محققین ارایه شده که از جمله آن‌ها می‌توان به دسته بندی بر اساس نیازهای اساسی سه‌گانه، شاخص‌های ۱۲ گانه و شاخص‌های فرعی اشاره کرد (۳).

- شاخص‌های رویه‌ای

همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، شاخص‌های رویه‌ای گروهی از شاخص‌های مستقل هستند که به عنوان شاخص‌های پشتیبان سیاست‌های توسعه پایدار نقش اساسی ایفا می‌کنند. این شاخص‌ها در واقع شامل مجموعه‌ای از ظرفیت‌ها در بخش‌های خصوصی و عمومی بوده و به نوع و کیفیت رابطه و تعامل میان شهروندان، نهادها و حکومت اشاره دارد. بنابراین آن‌چه که باعث تقویت سیاست‌های توسعه پایدار (بعد محتوایی) می‌گردد، میزان درک شهروندان از این موضوع، تمایل آن‌ها به مشارکت و در واقع میزان ظرفیت‌هایی است که توسط نهادها و حکومت محلی برای پشتیبانی از آن‌ها فراهم می‌شود. لذا در این بخش به تشریح سه موضوع اصلی سرمایه اجتماعی، سرمایه نهادی و ظرفیت‌سازی به عنوان موضوعات شاخص‌های رویه‌ای پرداخته خواهد شد.

- سرمایه اجتماعی

مفهوم سرمایه اجتماعی می‌تواند بدین صورت تعریف شود: "سرمایه اجتماعی یعنی شبکه‌ها و سرمایه‌های باارزشی که آموزش، هماهنگی و همکاری شهروندان را برای منفعت متقابل تسهیل می‌کنند" (۴). بدین ترتیب با این مفهوم، سرمایه اجتماعی به ظرفیت جمعی ایجاد شده یا موجود در درون اجتماع محلی یا بافت محلی اشاره دارد (۱). تعریف عملی از سرمایه اجتماعی که مفاهیم سرمایه اجتماعی پیونددهنده را در برداشته باشد، می‌تواند شامل سطح اعتماد، گستره شبکه‌ها، تراکم روابط درون شبکه‌ای، دانش ارتباطات، وظایف و روابط متقابل، شکل و قالب‌های دانش محلی،^۲ هنجارهای عملیاتی^۳ و ضمانت اجرایی برای جریمه سواری^۴ مجانی باشد (۵). ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی تحت تأثیر عوامل مختلفی بوده و

را به دو دسته مسییره‌های محتوایی^۱ و مسییره‌های رویه‌ای^۲ تقسیم می‌کند و اظهار می‌کند که در بعد محتوایی برنامه‌ریزان باید با استفاده از دانشی که درباره چگونگی اقتصاد شهرها و اثرات مقابل اکولوژی دارند، طرح‌های خاص و دوراندیشانه‌ای را برای ارتقاء پایداری در شهرها ارایه دهند و در بعد رویه‌ای، نقش برنامه‌ریزان ترتیب دادن فرایندها و رویه‌ها برای تصمیم‌سازی پایدار است (۲). تاکنون بیش تر نمونه‌های جهانی و داخلی ارزیابی توسعه پایدار نشان از توجه صرف به ابعاد محتوایی پایداری داشته و در جامع‌ترین حالت، ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی را مورد توجه قرار داده اند. هرچند که بعد نهادی نیز تا حدودی به عنوان یکی از ابعاد جدید پایداری در برخی از ارزیابی‌ها در نظر گرفته می‌شود. لذا تحقیق حاضر بر آن است تا به ارزیابی میزان پیشرفت در توسعه پایدار با استفاده از هر دو گروه شاخص مستقل و وابسته در قالب ابعاد رویه‌ای و محتوایی بپردازد.

- شاخص‌های محتوایی

از زمان پیدایش مفهوم توسعه پایدار، ملاک‌ها و معیارهای سنجش این توسعه به صورت متفاوت و رو به تزاید بیان شده‌اند و پس از آن که نشست‌های متعددی در مورد شاخص‌های توسعه پایدار در میان متخصصان در سطح جهانی صورت گرفت، کمیسیون توسعه پایدار در سال ۱۹۹۲، فهرستی از شاخص‌های توسعه پایدار مبتنی بر دستور کار ۲۱ و گزارش بانک جهانی ارایه داد. این کمیسیون در سال ۱۹۹۵ به اصلاح این شاخص‌ها و عرضه مجموعه شاخص‌ها در قالب مدل DSR (نیروهای پیش برنده - وضعیت - پاسخ) در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و نهادی پرداخت. هم‌چنین کمیسیون توسعه پایدار در سال ۲۰۰۱ مجموعه‌ی دیگری از شاخص‌ها را به صورت موضوعی ارایه داد که موضوعات اصلی آن نظیر فقر، حکومت، سلامت، آموزش، جمعیت‌شناسی، مخاطرات طبیعی، شرایط آب و هوایی، توسعه اقتصادی، مشارکت در اقتصاد جهانی و ... می‌باشد. در ایران نیز به تناسب اهداف پژوهشی و

3- Local knowledge

4- Operating norms

5- Sanctions to punish free-riding

1- Substantive

2- Procedural

ارایه فهرستی واحد از آن مشکل است. در ادامه تعدادی از این شاخص‌ها که توسط برخی از نظریه‌پردازان ارائه شده، آورده شده است.

جدول ۲- شاخص‌های به کار گرفته شده در سنجش سرمایه اجتماعی

Table 2. Applied indicators in measuring social capital

نظریه پرداز/ارایه دهنده	شاخص های سرمایه اجتماعی
وول کاک (۱۹۹۸)	شبکه اجتماعی، تعامل و گرایش، هنجار، اعتماد
پاتنام (۲۰۰۰)	آگاهی، مشارکت، نهادهای مدنی
فوکویاما (۱۹۹۵)	میزان جرم و جنایت، فروپاشی خانواده، مصرف مواد مخدر، طرح دعاوی و دادخواهی، خودکشی و ...
فلورا (۱۹۹۹)	اعتماد متقابل، تعامل اجتماعی متقابل، گروه‌های اجتماعی، احساس هویت جمعی و گروهی، احساس وجود تصویری مشترک از آینده، کارگروهی، متقاعد شدن متقابل.

مأخذ: (۶-۷)

-سرمایه نهادی

الگوهای درونی رفتار و شیوه‌های کار، ارزش‌های جمعی، دانش و ارتباطاتی که در درون گروهی سازماندهی شده در جامعه وجود دارد، می‌تواند سرمایه نهادی^۱ نامیده شود. سرمایه نهادی و سرمایه اجتماعی مفاهیمی ارزشی و هنجاری به شمار می‌آیند که هم زمان به توانمندی و دارایی‌هایی اشاره دارند که افراد و گروه‌ها را به بسیج منابع و انجام اقدام معنی‌دار قادر می‌سازند (۱).

یکی از حوزه‌های اصلی که در آن بر نقش ظرفیت نهادی تأکید شده است، بحث توسعه پایدار و چگونگی دستیابی به آن می‌باشد. در این حوزه بر نقش نهادها و ظرفیت‌های آن‌ها در رویه‌ای شدن (مرسوم‌سازی) توسعه پایدار تأکید شده است. یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار نگرش به آن به عنوان یک پارادایم غالب در توسعه است.

این که آیا توسعه پایدار با همه ابعاد، اصول و اهداف خود به پارادایم غالب در اقدامات، سیاست‌گذاری‌ها و طرح‌های توسعه تبدیل شده است؟ در این چارچوب است که بحث‌هایی همانند رویه‌ای شدن و نهادی شدن توسعه پایدار به عنوان یکی از مسایل اساسی مطرح می‌گردد. در این چارچوب روزلاند که با رویکردی پارادایمی به توسعه پایدار می‌نگرد، ضمن تأکید بر نیاز به رویه‌ای شدن آن، اشاره می‌کند که توسعه پایدار باید به عنوان انجام توسعه با شیوه‌ای متفاوت مفهوم‌سازی گردد (۸).

جدول ۳- تعاریف و شاخص های سرمایه نهادی

Table 3. Definitions and indicators of institutional capital

تعاریف/شاخص های سرمایه نهادی	نظریه پرداز/ارایه دهنده
توانمندسازی، سرمایه اجتماعی، توانمند کردن محیط زیست، فرهنگ، ارزش ها و روابط فرهنگی	کاپلان و گرینسل (Brown,2008)
هنجارها، مقررات، ظرفیت ها، سازمان ها و مشوق ها	استین (۲۰۰۸)
کارمندان متعهد، خواست سیاسی، آموزش برای توسعه پایدار، مرسوم سازی شیوه های عمل، فعالیت ها و شبکه های ملی و بین المللی، شبکه ها و حمایت های سطح ایالتی	نتایج حاصل از پروژه DISCUS (۲۰۰۱-۲۰۰۴)

مأخذ: (۱۰،۱۰۹)

-ظرفیت سازی

ظرفیت سازی از زمان معرفی مفهوم پایداری در گزارش برانتلند، تبدیل به یکی از اندیشه های اصلی و کانونی دستور کار پایداری شده است (۱۱). در دستور کار ۲۱ (فصل ۳۷) نیز چنین بیان شده است: "توانایی هر کشور را برای دنبال کردن مسیر توسعه پایدار، تا حد زیادی ظرفیت مردم و نهادهای آن و هم چنین شرایط جغرافیایی و بوم شناختی آن تعیین می کند. ظرفیت سازی مشخصاً شامل قابلیت های انسانی، علمی، تکنولوژیکی، سازمانی، نهادی و منابع است".

اصطلاح ظرفیت سازی در زمینه سیاست گذاری در سطح محلی

به طور عام، و در اصطلاحات دستور کار محلی ۲۱ و سایر ابتکارات برای توسعه پایدار به طور خاص، به کار رفته است. برای مثال، برنامه ظرفیت ۲۱ برنامه توسعه ملل متحد، ظرفیت سازی را به عنوان "مجموع تلاش های مورد نیاز برای پرورش، تقویت و به کارگیری مهارت های مردم و نهادها برای پیشرفت به سوی توسعه پایدار" تفسیر می کند (۱۲). ظرفیت سازی نه تنها باعث افزایش پایداری گروه های هدف می شود، بلکه در طولانی مدت، چرخه ای را ایجاد می نماید که کارایی و تأثیرگذاری فعالیت های سازمان های جامعه مدنی را افزایش داده و خود باعث ارتقاء پایداری می گردد (۱۳).

جدول ۴- تعاریف و شاخص های ظرفیت سازی

Table 4. Definitions and indicators of capacity building

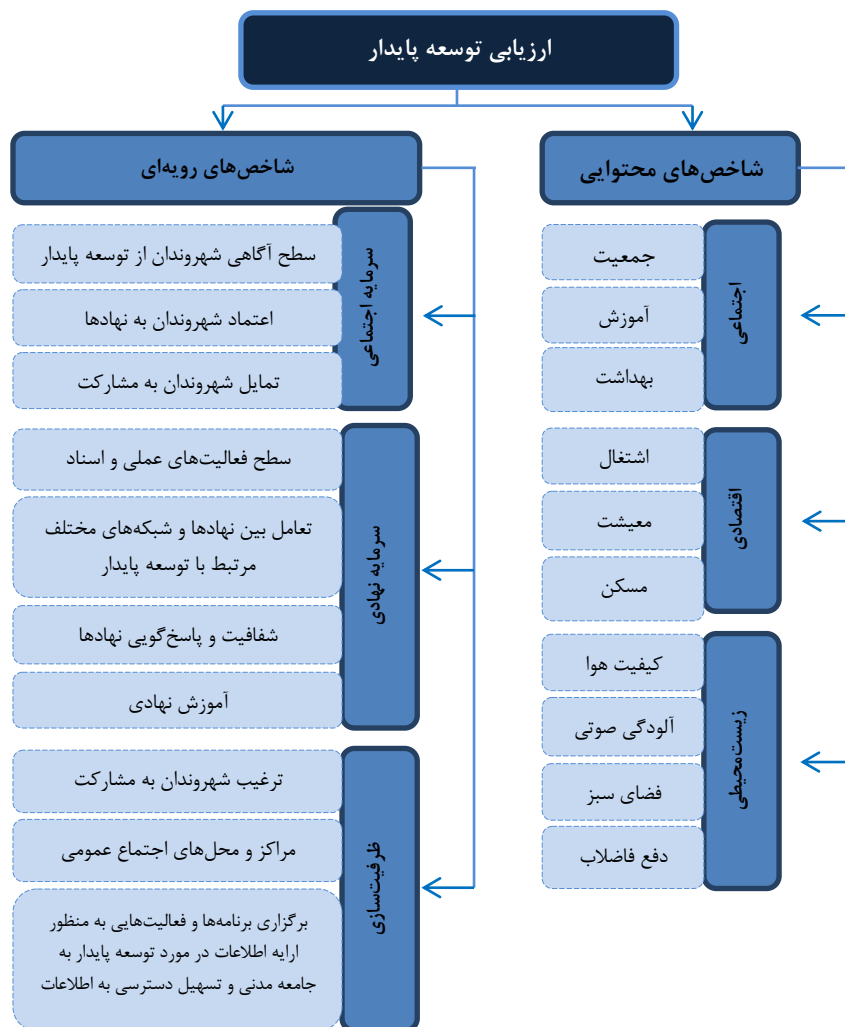
تعاریف/شاخص های ظرفیت سازی	نظریه پرداز/ارایه دهنده
وکالت دهی، توانمندسازی، مشارکت، حمایت، تمرکززدایی، توسعه بخشی، بازتنسيق و خصوصی سازی	پاتریک واکلی (۲۰۰۸)
ظرفیت سازی دستور کار محلی ۲۱، بازاریابی و ارتقاء، مراکز و محل های اجتماع عمومی، ارایه اطلاعات به جامعه مدنی، ارتباط با ذینفعان سازماندهی شده	نتایج حاصل از پروژه DISCUS (۲۰۰۴-۲۰۰۱)

مأخذ: (۱،۱۴)

- روش های ارزیابی توسعه پایدار

برداشت ها و نگرش های مختلف از توسعه پایدار موجب شده است تا روش های متعددی برای شناسایی و سنجش پایداری مطرح شود که در جامع ترین حالت، ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی را به طور هم زمان مورد توجه قرار داده اند. با همه این اوصاف، روش هایی که عموماً به کار رفته اند به سنجش توسعه پایدار از بعد محتوایی پرداخته اند و از ابعاد دیگر که پیشیتبان اصلی سیاست های توسعه پایدار هستند غافل مانده اند. لازم به ذکر است، توجه به ابعاد رویه ای در تحقق توسعه پایدار، در نمونه های خارجی، در پروژه های تحت عنوان DISCUS در سال ۲۰۰۱ صورت گرفته است.

از میان روش های شناسایی شده، نگارندگان در تحقیقی گسترده به بررسی دقیق تر و اجمالی تر تعدادی از روش های مشهور و پر کاربرد در سطح جهانی پرداخته و با مقایسه مزایا و معایب هر یک، نهایتاً روش مورد نظر در این تحقیق را که الهام گرفته از پروژه DISCUS می باشد، برگزیده اند. به نظر می رسد تاکنون در ایران، ارزیابی توسعه پایدار با در نظر گیری دو گروه شاخص های ابعاد محتوایی و رویه ای صورت نگرفته است، پژوهش حاضر مدل عملیاتی خود را با الهام گرفتن از پروژه DISCUS، به شرح ذیل برای انجام سنجش توسعه پایدار در مناطق مورد نظر برمی گزیند.

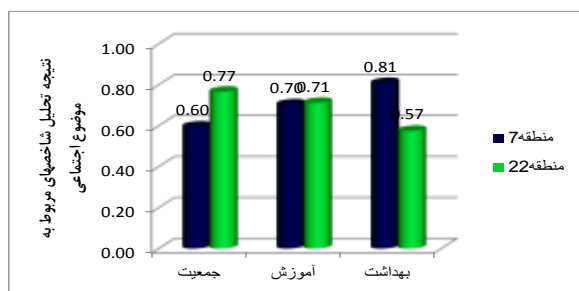

یافته های پژوهش

- بررسی و مقایسه گروه نخست شاخص ها (شاخص های محتوایی) در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران همان طور که اشاره شد، داده های مربوط به شاخص های محتوایی، همگی اعدادی کمی و حقیقی و دارای واحدهای متفاوت هستند لذا ابتدا با استفاده از روش نرم به بی مقیاس سازی این داده ها پرداخته و در گام بعدی با انجام دستور compute در نرم افزار SPSS، هر متغیر سطح بالایی بر اساس متغیرهای سطوح پایینی ساخته شده و به دست آمده است. لازم به ذکر است، کلیه ارقام در این بخش اعدادی نرمال شده هستند که در بازه صفر تا یک قرار می گیرند. در ادامه به مقایسه دو منطقه ۷ و ۲۲ از نظر مقادیر نسبی هر یک از شاخص ها پرداخته و سپس این دو منطقه در سه موضوع اجتماعی،

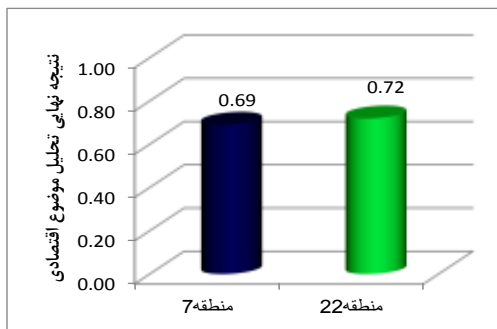
اقتصادی و زیست محیطی از گروه محتوایی مورد مقایسه قرار می گیرند.

- شاخص های اجتماعی؛ جمعیت، آموزش و بهداشت

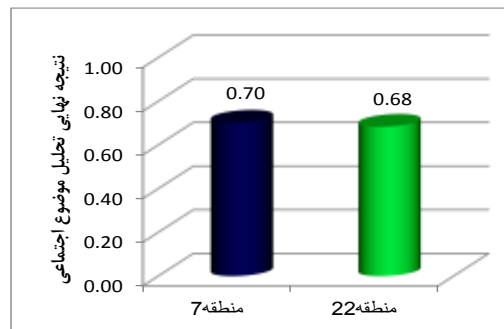
شکل ۱- نمودار تحلیل شاخص های مربوط به موضوع اجتماعی

Figure 1. Analysis chart of indicators related to the social issue

شکل ۴- نمودار نهایی تحلیل موضوع اقتصادی

Figure 4. The final chart of economic issue analysis

شکل ۲- نمودار نهایی تحلیل موضوع اجتماعی

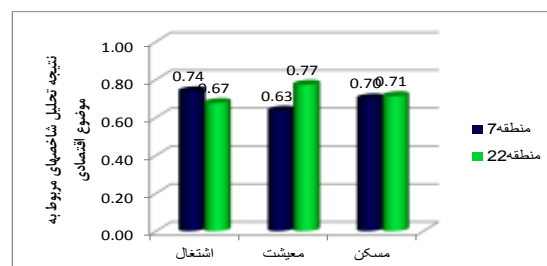
Figure 2. The final chart of social issue analysis

همان طور که مشاهده می‌شود، منطقه ۷ در شاخص اشتغال وضعیت مطلوب‌تری را نشان داده اما در دو شاخص معیشت و مسکن، منطقه ۲۲ وضعیت مساعدتری دارد. با تلفیق مجدد داده‌ها در SPSS فیلد جدیدی با عنوان موضوع اقتصادی گشوده می‌شود که مقدار آن برای منطقه ۷، ۰/۶۹ و برای منطقه ۲۲، ۰/۷۲ به دست آمده است و لذا منطقه ۲۲ سطح اقتصادی مطلوب‌تری نسبت به منطقه ۷ دارد.

شاخص‌های زیست‌محیطی؛ کیفیت هوا، تراز صوتی، فضای سبز، دفع فاضلاب و تولید زباله مقادیر به دست آمده از شاخص‌های زیست‌محیطی، نشان‌دهنده وضعیت نسبی هر یک از مناطق می‌باشد. همان طور که مشاهده می‌شود.

همان طور که در نمودار مشاهده می‌شود، منطقه ۷ از نظر شاخص جمعیت و آموزش در سطح پایین‌تری از منطقه ۲۲ قرار گرفته اما سطح بهداشت آن مطلوب‌تر بوده است. با تلفیق مجدد داده‌ها در SPSS، سطح کلی منطقه ۷ و ۲۲ در موضوع اجتماعی مشخص می‌شود که بر اساس نمودار، منطقه ۷، با تفاوت اندک، وضعیت مطلوب‌تری را نشان می‌دهد.

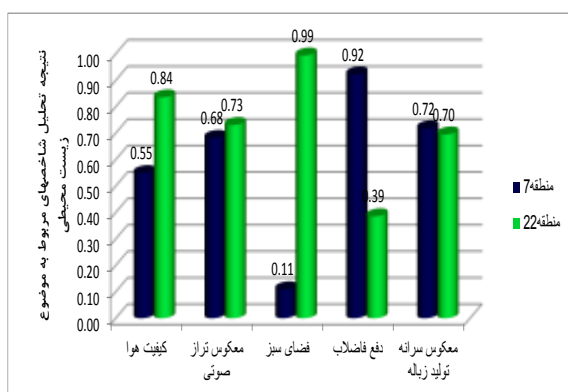
شاخص‌های اقتصادی؛ اشتغال، معیشت و مسکن

شکل ۳- نمودار تحلیل شاخص‌های مربوط به موضوع اقتصادی

اقتصادی

3. Analysis chart of indicators related to the Figure economic issue

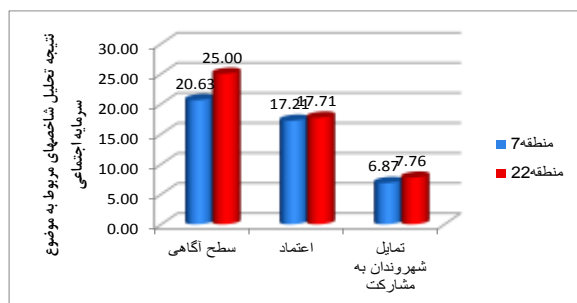

شکل ۵- نمودار تحلیل شاخص‌های مربوط به موضوع

زیست محیطی

Figure 5. Analysis chart of indicators related to the environmental issue

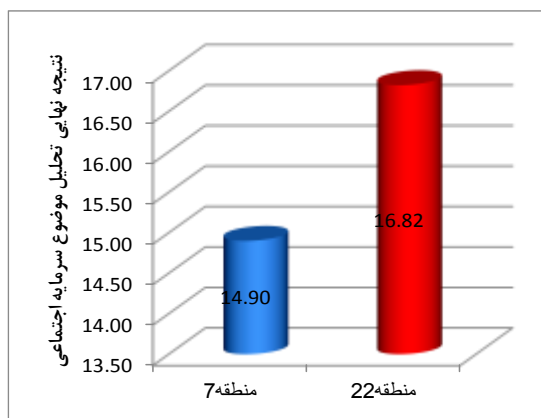
داده‌های به دست آمده در گروه دوم، همگی داده‌هایی کیفی در مقیاس‌های اسمی یا ترتیبی هستند. بنابراین ابتدا با کدگذاری هر یک از پاسخ‌ها در نرم‌افزار SPSS سعی شده تا داده‌ها به صورت کمی و ارزشی درآمده و مقایسه پذیری آن‌ها محقق شود. پس از این مرحله، میانگین پاسخ‌ها محاسبه شده و مقادیر متغیرهای سطوح بالاتر به ترتیب بر اساس مقادیر متغیرهای سطح پایین‌تر به دست آمده‌اند. در گام بعدی، با استفاده از آمار استنباطی و انجام دو آزمون لوین^۱ و t استودنت به بررسی معناداری تفاوت دو منطقه در هر موضوع پرداخته می‌شود. ابتدا با استفاده از آزمون لوین، فرض برابری واریانس نمونه‌ها بررسی شده و سپس از طریق آزمون t، معناداری تفاوت میانگین دو منطقه مشخص می‌گردد.

شکل ۸- نمودار تحلیل شاخص‌های مربوط به موضوع

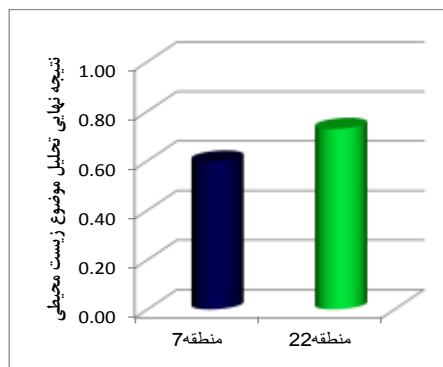
سرمایه اجتماعی

Figure 8. Analysis chart of indicators related to the social capital issue

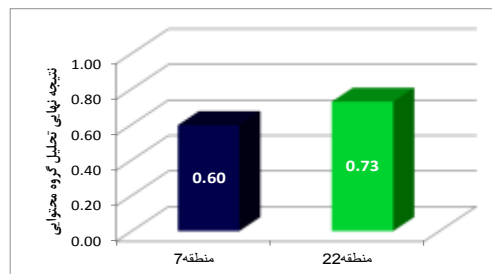
شکل ۹- نمودار نهایی تحلیل موضوع سرمایه اجتماعی

Figure 9. The final chart of social capital issue analysis

شکل ۶- نمودار نهایی تحلیل موضوع زیست محیطی

Figure 6. The final chart of environmental issue analysis منطقه ۲۲ از نظر شاخص کیفیت هوا و تراز صوتی و هم چنین سرانه فضای سبز در وضعیت مطلوب‌تری نسبت به منطقه ۷ قرار دارد. این در حالی است که این منطقه از نظر اتصال به شبکه فاضلاب و هم چنین سرانه تولید زباله در وضعیت پایین‌تری نسبت به منطقه ۷ قرار دارد. اکنون با در دست داشتن مقادیر نسبی هر یک از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی برای هر دو منطقه و با تلفیق مجدد داده‌ها در SPSS، می‌توان در مجموع مناطق ۷ و ۲۲ را از لحاظ گروه شاخص‌های محتوایی به صورت ذیل مقایسه نمود.

شکل ۷- نمودار نهایی تحلیل گروه محتوایی

Figure 7. Final Chart of content group analysis

همان‌طور که در نمودار مشخص است، منطقه ۲۲ وضعیت مطلوب‌تری از نظر شاخص‌های محتوایی نسبت به منطقه ۷ نشان می‌دهد.

- بررسی و مقایسه گروه دوم شاخص‌ها (شاخص‌های رویه‌ای) در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران

شاخص‌های رویه‌ای در این پژوهش از طریق تکمیل پرسش‌نامه از شهروندان و انجام مصاحبه با مدیران و کارشناسان شهری به دست آمده، بدین صورت که هر شاخص از طریق تعدادی گویه در پرسش‌نامه یا مصاحبه حاصل شده است.

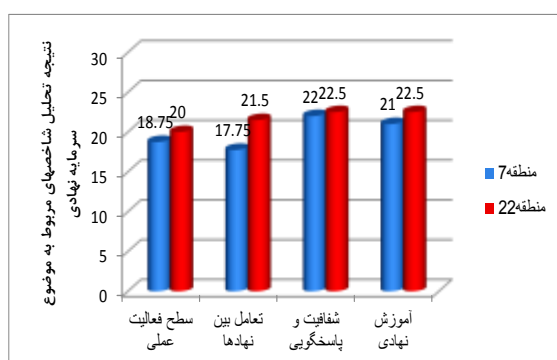
معنی‌دار بودن این تفاوت طبق جدول ذیل در نرم‌افزار SPSS، ابتدا با انجام آزمون لوین، فرض برابری واریانس‌ها را به اثبات رسانده و سپس از طریق آزمون t دو نمونه مستقل، معناداری تفاوت میانگین‌ها نیز اثبات می‌شود.

- شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ سطح آگاهی، اعتماد و تمایل به مشارکت شهروندان با توجه به مقادیر نسبی به دست آمده از دو منطقه، تفاوت آن‌ها در ظاهر در نمودارها قابل مشاهده است، اما برای اثبات

جدول ۵- آزمون معناداری اختلاف داده‌های سرمایه اجتماعی

Table 5. Test to determine difference between social capital data

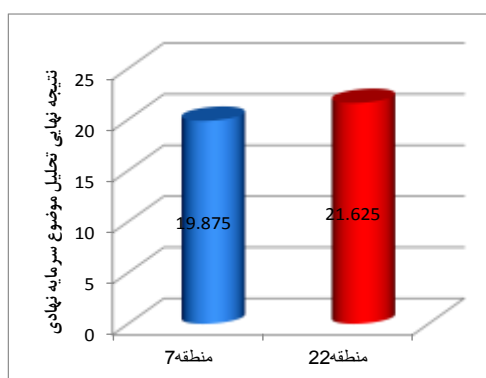
سرمایه اجتماعی	آزمون لوین (آزمون تساوی واریانس دو جامعه)		آزمون t برای میانگین‌ها						
	آماره F	معیار تصمیم برابری واریانس	آماره t	درجه آزادی	معیار تصمیم برابری میانگین	میانگین اختلافات	خطای استاندارد اختلافات	فاصله اطمینان در سطح ۹۵٪	
								حد بالا	حد پایین
منطقه ۷	۰/۲۳	۰/۶۱۵	۲۵۸	۹۷	۰/۰۰۴	۳/۴۹۹	۰/۰۰۵	-۰/۱۰۷۴۶	۰/۲۳۴۶۰۰
منطقه ۲۲			۴۵۹	۹۶	۰/۰۰۵	۴/۶۴۲۷	۰/۰۰۵	-۰/۱۰۵۸۹	۰/۲۵۶۴۳

شکل ۱۰- نمودار تحلیل شاخص‌های مربوط به موضوع

سرمایه نهادی

Figure 10. The final chart of institutional capital issue analysis

شکل ۱۱- نمودار نهایی تحلیل موضوع سرمایه نهادی

Figure 11. Analysis chart of indicators related to the institutional capacity issue

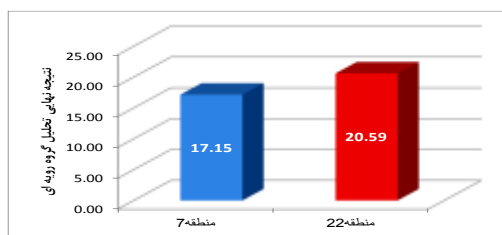
تفاوت دو منطقه ۷ و ۲۲ در موضوع سرمایه نهادی مطابق با نمودارهای فوق قابل مشاهده بوده و صحت آن از طریق دو

همان طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، معیار تصمیم در آزمون برابری واریانس دو جامعه، برابر ۰/۶۱۵ شده که به دلیل بالاتر بودن از مقدار ۰/۰۵ به معنی پذیرفتن فرض برابری واریانس‌ها بوده و نشان‌دهنده پراکندگی مطلوب داده‌ها از میانگین در دو جامعه و امکان استفاده از آزمون پارامتری t می‌باشد. هم چنین مطابق جدول، معیار تصمیم حاصل از آزمون t اعداد ۰/۰۰۴ و ۰/۰۰۵ را نشان داده که کم تر از ۰/۰۵ بوده و نشان‌دهنده معنادار بودن تفاوت دو منطقه در موضوع سرمایه اجتماعی است.

طبق نمودار، منطقه ۲۲ وضعیت مطلوب‌تری را در سطح سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد.

- شاخص‌های سرمایه نهادی: سطح فعالیت‌های عملی و اسناد بالادست، تعامل بین نهادها، شفافیت و پاسخ‌گویی نهادها و آموزش نهادی

مجموع مناطق ۷ و ۲۲ را به لحاظ گروه شاخص های رویه ای به صورت ذیل مقایسه نمود.

شکل ۱۴- نمودار تحلیل نهایی گروه رویه ای

Figure 14. The final analysis chart of the procedural group

همان طور که در نمودار مشاهده می شود، منطقه ۲۲ در مجموع وضعیت مطلوب تری در شاخص های گروه دوم یعنی شاخص های رویه ای داشته است.

نتیجه گیری

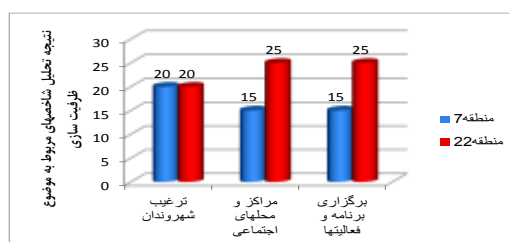
بررسی تعداد زیادی از روش ها در زمینه ارزیابی توسعه پایدار، توجه صرف اغلب آن ها به ابعاد محتوایی و غافل ماندن از ابعاد رویه ای را روشن ساخته است. در کنار این موضوع، توجه روزافزون به ابعاد مشارکتی و وجود رابطه قوی بین جامعه مدنی و حکومت محلی، اهمیت توجه به این بُعد را بیش از پیش آشکار می سازد. آن چه که در جوامع امروز دیده می شود، عدم تحقق پیشرفت بدون در نظر گرفتن ظرفیت های جامعه مدنی و تعامل آن با حکومت محلی بوده که این امر تنها با مشارکت هر دو بخش و توجه ویژه به ضرورت حکم روایی به جای حاکمیت، محقق می گردد.

در زمینه مباحث سیاسی و نهادی، آن چه که بیش از همه در این سطح اهمیت دارد، توجه ویژه به رابطه جامعه مدنی و حکومت محلی در عرصه توسعه پایدار شهری است. همان طور که در مبانئ به آن اشاره شد، مقوله توسعه پایدار تأکید زیادی بر ضرورت ایجاد سازوکارهایی دموکراتیک تر برای تصمیم سازی و اجرای سیاست دارد. تأکید بر بهبود این سازوکارها منجر به درخواست هایی برای برابری انسانی و عدالت زیست محیطی، حکم روایی زیست محیطی کارآمدتر و دموکراسی زیست محیطی متنوع تر می گردد. حکم روایی عبارت است از مجموع تعاملاتی

آزمون لوین و t استودنت طبق توضیحاتی که پیش تر داده شد، بررسی شده است.

مطابق با نتایج حاصل شده، در سطح سرمایه نهادی، منطقه ۲۲ با تفاوت اندک وضعیت مطلوب تری نسبت به منطقه ۷ دارد.

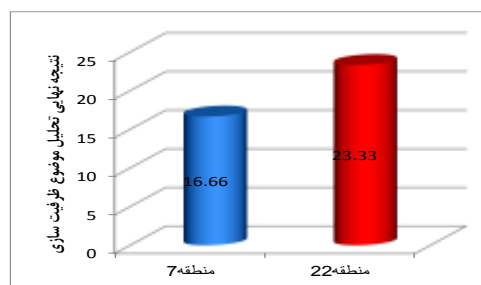
شاخص های ظرفیت سازی: ترغیب شهروندان به مشارکت، وجود مراکز و محل های اجتماع عمومی به منظور گردهمایی شهروندان، نحوه ارایه اطلاعات در مورد توسعه پایدار به جامعه مدنی و تسهیل دسترسی به آن

شکل ۱۲- نمودار تحلیل شاخص های مربوط به موضوع

ظرفیت سازی

Figure 12. Analysis chart of indicators related to the capacity building issue

شکل ۱۳- نمودار نهایی تحلیل موضوع ظرفیت سازی

Figure 13. The final chart of capacity building issue analysis

در موضوع ظرفیت سازی نیز، تفاوت هایی در سطح دو منطقه به چشم می خورد که به بررسی معنی داری آن از طریق آزمون هایی که قبلا توضیح داده شد پرداخته می شود و نتایج نشان دهنده مطلوبیت بالاتر منطقه ۲۲ نسبت به منطقه ۷ می باشد.

اکنون با در دست داشتن مقادیر نسبی هر یک از شاخص های سرمایه اجتماعی، سرمایه نهادی و ظرفیت سازی برای هر دو منطقه و با انجام مجدد تلفیق داده ها در SPSS، می توان در

سطح شاخص‌های مربوط به مدیریت محلی در منطقه ۲۲، علاوه بر ارتقاء سطح کیفی مدیریتی، منجر به ظرفیت‌سازی‌های گوناگون و در نتیجه ارتقاء سطح جامعه مدنی نیز می‌شود. اگرچه رابطه این دو گروه (جامعه مدنی و حکومت محلی) بسیار پیچیده است، اما از نتایج این تحقیق می‌توان اینطور استنتاج نمود که رابطه این دو گروه به صورت هم‌افزایی است، به نحوی که نمودهای آن در سطح منطقه ۲۲ قابل مشاهده است. در نهایت با توجه به یافته‌های حاصل از این پژوهش در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران، منطقه ۲۲ به عنوان منطقه مطلوب‌تر از لحاظ اصول و شاخص‌های پایداری معرفی می‌گردد.

Reference

1. Evans, B., Joas, M., Sundback, S., & Theobald, K., 2011, *Governing sustainable cities*. Kazemian, Gh. & Farajkordeh, Kh. Tehran: Parham Naghsh (In Persian).
2. Campbell, J., 1996, Understanding Risk and Return. *The Journal of Political Economy*, 104(2).
3. Bahraini, H., & Maknon, R., 2001, Sustainable Urban Development from Theory to Practice. *Mohitshenasi*, p 27 (In Persian).
4. Putnam, R D., 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
5. Rydin, Y., & Pennington, M., 2000, Public participation and local environmental planning: The collective action an potential of social capital. *Local Environment*, 5(2), 153-169.
6. Alvani, M., & Taghavi, M., 2002, Social Capital: Concepts and Theories. *Management Studies Journal*. p 33 (In Persian).
7. Fukuyama, F., 1995, *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: the Free Press.

که بر اساس آن، کنش گران بخش عمومی (سرمایه نهادی) و هم چنین بخش خصوصی (سرمایه اجتماعی) در تلاش (ظرفیت‌سازی) برای حل مشکلات اجتماعی و یا ایجاد فرصت‌های اجتماعی به مشارکت می‌پردازند. بنابراین تحقق حکم روایی خوب که لازمه تحقق توسعه‌پایدار است، نیازمند تعامل و ارتباط متقابل این سه رکن است.

به عبارت دیگر، شاخص‌های رویه‌ای که به عنوان یک گروه مستقل بر سیاست‌های توسعه پایدار (شاخص‌های محتوایی) مؤثر هستند، خود تحت تأثیر مستقیم از نوع و کیفیت رابطه و تعامل میان جامعه مدنی و حکومت محلی قرار دارند و بنابراین در گزاره‌ای کوتاه‌تر می‌توان تأثیر مستقیم کیفیت رابطه جامعه مدنی و حکومت محلی در موفقیت سیاست‌های توسعه پایدار را تصدیق نمود.

این پژوهش با تأکید بر ضرورت توجه به ابعاد رویه‌ای در ارزیابی توسعه‌پایدار، به بررسی و مقایسه آن در دو منطقه ۷ و ۲۲ تهران پرداخته است. این ارزیابی در دو بعد محتوایی و رویه‌ای صورت گرفته و به منظور انجام آن به تعریف و ارایه چارچوب مشخصی از شاخص‌ها پرداخته شده و با بهره‌گیری از روش‌های آماری، کلیه داده‌های موجود در دو منطقه مورد بررسی، مقایسه و تحلیل قرار گرفته‌اند. طبق مقایسه‌های صورت گرفته:

در گروه شاخص‌های محتوایی (اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی)، منطقه ۲۲ در مجموع وضعیت مطلوب‌تری نسبت به منطقه ۷ دارد که با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته شاید دلیل اصلی این ارجحیت، تفاوت و برتری اساسی منطقه ۲۲ بر منطقه ۷ در شاخص‌های زیست‌محیطی باشد.

در گروه شاخص‌های رویه‌ای (سرمایه اجتماعی، سرمایه نهادی، ظرفیت‌سازی)، بار دیگر منطقه ۲۲ در شرایط بهتری نسبت به منطقه ۷ قرار دارد که علت آن را باید در سرمایه‌گذاری‌های مدیریت محلی (شهرداری منطقه ۲۲) در زمینه توسعه‌پایدار جستجو کرد.

هم سو بودن تغییرات شاخص‌های محتوایی و رویه‌ای در این دو منطقه می‌تواند گواهی بر وجود رابطه میان این دو گروه بوده و بر ضرورت در نظرگیری هم زمان آن‌ها تأکید کند. مطلوبیت

12. UNDP, 1999, *Human Development Report 1999: Sustainable Human Development*. New York.
13. Pirbabaie, M., 2004, Capacity Building of Neighborhood Development, Article abstracts of the Neighborhood Development Conference, Tehran: Municipality of Tehran, Office of Social and Cultural Studies and Research (In Persian).
14. Wakely, P., 2008, Capacity Building for better Cities. *Journal of the Development Planning Unit DPUNews*.
8. Roseland, M.; 1998, Towards sustainable communities: Resources for citizens and their government. *Stony Creek CT: New Society Publisher*.
9. Brown, R., 2008, Local Institutional Development and Organizational Change for Advancing Sustainable Urban Water Futures. *Environmental Management*, 41.
10. Stein, H. 2008, *Beyond the World Bank Agenda: An institutional Approach to Development*. London: University of Chicago Press.
11. WCED (World Commission on Environment and Development), 1987, *Our Common Future (Brundtland Report)*. Oxford: Oxford University Press.